

Centraal op het middenveld?

De mogelijkheden van sport voor
gemeentelijke sociale opgaven

Essay

Niels Hermens
Freek de Meere
Vita Los

Centraal op het middenveld?

*De mogelijkheden van sport voor
gemeentelijke sociale opgaven*

Niels Hermens
Freek de Meere
Vita Los

Oktober 2014

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Sport en bewegen en het gezondheidsbeleid	8
3	Sport en bewegen en het participatiebeleid	13
4	Sport en bewegen en het jeugd- en onderwijsbeleid	18
5	Sport en bewegen en het leefbaarheidsbeleid	23
6	De mogelijkheden van sport voor gemeentelijke sociale opgaven	27
	Literatuur	37

1 *Inleiding*

Door de decentralisaties op de terreinen zorg, jeugd en participatie krijgen gemeenten nieuwe verantwoordelijkheden. Tegelijkertijd bieden deze decentralisaties gemeenten de mogelijkheid om een nieuwe invulling te geven aan het sociaal beleid. Tezamen met veranderingen rond sociale veiligheid, gezondheidsbeleid en passend onderwijs, bieden de decentralisaties kansen om op nieuwe wijze samen te werken aan het bereiken van sociale doelstellingen. Mogelijk kunnen ook sportverenigingen en de ongeorganiseerde sport een grotere rol gaan spelen bij de invulling en de uitvoering van het sociaal beleid.

De sport heeft een duidelijke plek in de Nederlandse samenleving. Ruim de helft (56%) van de Nederlandse bevolking sport minimaal veertig keer per jaar en 30% van de Nederlandse bevolking is lid van een sportvereniging (Collard & Pulles, 2014). Eén op de tien Nederlanders doet vrijwilligerswerk in de sport (Dekker & De Hart, 2010). Landelijke en lokale beleidsmakers noemen sport hiernaast als middel voor het helpen bereiken van maatschappelijke beleidsdoelstellingen. Sportactiviteiten op school moeten bijvoorbeeld de gezondheid van leerlingen bevorderen en bijdragen aan onderwijsprestaties. In de openbare ruimte worden sportplekken aangelegd met de gedachte dat dit bijdraagt aan de leefbaarheid in de buurt. En als mensen die hulp krijgen van opvanginstellingen, jeugdzorgorganisaties of de eerstelijns gezondheidszorg gaan sporten bij een sportvereniging, dan zou dit moeten bijdragen aan de zelfredzaamheid en gezondheid

van deze mensen. Bij de inzet van sport als middel voor dit soort maatschappelijke beleidsdoelstellingen moeten we echter ook rekening houden met mogelijke negatieve neven-effecten. Denk bijvoorbeeld aan een te grote druk op de vrijwilligers van de sportverenigingen (Boessenkool et al., 2011). Belangrijk zijn ook de sociale condities waaronder het sporten plaatsvindt (Coalter, 2007).

Met dit essay beogen we beleidsmakers, beleidsmedewerkers en sociale professionals overzicht te geven van de maatschappelijke mogelijkheden van sport. Waar liggen deze mogelijkheden en waar juist niet? Met welke sociale condities moeten we rekening houden als we denken aan sport als middel bij het helpen bereiken van maatschappelijke beleidsdoelstellingen? We beantwoorden deze vragen voor de terreinen Wmo, Jeugd, Onderwijs en Werk & Inkomen. We geven naast het overzicht ook aanknopingspunten voor de ontwikkeling van sportieve interventies die helpen bij het bereiken van maatschappelijke beleidsdoelstellingen. Ten slotte laten we zien welke kennislacunes er zijn op dit terrein.

Verantwoording

Het idee voor deze rapportage is ontstaan naar aanleiding van een vraag van de gemeente Amsterdam. Deze vraag luidde: *‘Wat zijn de mogelijke maatschappelijke effecten van sport?’* Het is een vraag die ook binnen vele andere gemeenten wordt gesteld. Wij hebben de vraag samen met het NISB beantwoord (zie www.nisb.nl) .

Aan de basis van deze rapportage liggen een *quick scan* van internationaal en nationaal onderzoek, en een *quick scan* van

verschillende interventiedatabases.¹ We hebben zes van deze interventiedatabases bekeken:

- De database ‘Loket Gezond Leven’ van het Centrum Gezond Leven (RIVM);
- De database van Movisie, met voornamelijk interventies op het terrein van participatie;
- De database van DIVOSA, met interventies gericht op re-integratie op de arbeidsmarkt;
- De database van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) met jeugdinterventies;
- De database ‘Wat Werkt in de Wijk’ van Platform 31 met wijkinterventies.
- De database ‘Effectief Actief’ van het NISB (Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen).

In deze zes databases hebben we gezocht naar sport- en beweeginterventies met sociaal-maatschappelijke doelstellingen, anders dan sport- en beweeggedrag stimuleren.

1 De interventiedatabases bevatten interventies met een goede beschrijving, een goede onderbouwing, of met aanwijzingen voor effectiviteit. De organisaties die de interventiedatabases beheren laten professionals uit de praktijk beoordelen of een interventie goed beschreven is. Een erkenningscommissie beoordeelt vervolgens de onderbouwing en de effectiviteit van een interventie (zie bijvoorbeeld <http://www.loketgezondleven.nl/interventies/i-database/> of <http://www.netwerkinbeweging.nl/interventies/overzicht>).

2 *Sport en bewegen en het gezondheidsbeleid*

Een goede gezondheid staat voor het optimaal lichamelijk, geestelijk en sociaal functioneren in de samenleving (Vaandrager & Koelen, 2011). We kijken hier naar lichamelijke gezondheid en geestelijke gezondheid. Bij lichamelijke gezondheid valt te denken aan lichaamsgewicht en fitheid. Met geestelijke gezondheid bedoelen we zaken als emotionele stabiliteit, het functioneren van het geheugen en het concentratievermogen. Het sociale aspect van gezondheid – bijvoorbeeld sociale contacten en meedoen in de samenleving – behandelen we in het hoofdstuk over sport als middel voor het participatiebeleid.

Sport en bewegen voor de fysieke gezondheid

Voldoende dagelijkse beweging draagt bij aan de lichamelijke gezondheid. Mensen die voldoen aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen² hebben een lagere Body Mass Index (BMI) dan mensen die niet voldoen aan deze beweegnorm. Daarnaast hebben mensen die voldoende bewegen minder last van acute

-
- 2 De Nederlandse Norm Gezond Bewegen verschilt per leeftijdsgroep. Voor jongeren tot 18 jaar is de norm dagelijks minimaal één uur matig intensieve activiteit (wandelen, fietsen, etc.), voor volwassenen (18-55 jaar) en 55-plussers is de norm een half uur op tenminste vijf dagen van de week, maar bij voorkeur iedere dag. (<http://www.zorgatlas.nl/beinvloedende-factoren/leefstijl/bewegen-en-sporten/norm-gezond-bewegen/> gezien op 12 februari 2014)

en chronische gezondheidsaandoeningen en voelen ze zich gezonder dan mensen die niet voldoen aan de beweegnorm (Tiessen-Raaphorst et al., 2005). Voldoende beweging verkleint verder de kans op kanker en COPD (Hildebrand, Chorus & Stubbe, 2010). Ouderen die voldoen aan de beweegnorm functioneren tot hogere leeftijd zelfstandig in de samenleving dan ouderen die onvoldoende bewegen (Hopman-Rock, 2011).

Wij vonden binnen Effectief Actief acht interventies waarbij het verbeteren van de fysieke gezondheid (voorkomen of tegengaan van overgewicht) centraal staat. Vier van deze acht interventies richten zich specifiek op mensen met overgewicht. Dit zijn B-Fit, Club Fit 4, DOiT en RealFit. De andere vier interventies hebben als hoofddoel sport- en beweeggedrag van volwassenen en jeugd te stimuleren, zodat overgewicht wordt voorkomen of verminderd. B-Fit, Club 4 Fit, DOiT en RealFit zijn ook als goed onderbouwde interventies opgenomen in de database Loket Gezond Leven. De database van het RIVM bevat hiernaast nog zeven sport- en beweeginventies gericht op gezondheidsbevordering met goede of eerste aanwijzingen voor effectiviteit. Naast de acht sport- en beweeginventies met als doel verbetering van de lichamelijke gezondheid, bevat de database Effectief Actief van NISB nog 50 andere sport- en beweeginventies waarvan de interventiebeschrijving de termen 'gezondheid' of 'gezonde leefstijl' bevat. Gezondheid of gezonde leefstijl verwijst hierbij naar voldoen aan de beweegnorm en/of naar gezond lichaamsgewicht.

Sport en bewegen voor de geestelijke gezondheid

Door te sporten en bewegen ontwikkelen jeugdigen motorische vaardigheden (Morgan et al., 2013) en zogenoemde uitvoerende functies, zoals concentratievermogen en

impulscontrole (Diamonds & Lee, 2011). Hiernaast kunnen sporten en bewegen sociaal-emotionele klachten voorkomen of verminderen (Schumacher Dimech & Seiler, 2011; Babiss & Gangwisch, 2009). Uit onderzoek van Schumacher et al. (2011) blijkt bijvoorbeeld dat basisschoolleerlingen die deelnemen aan teamsporten zich steeds meer op hun gemak gaan voelen in het contact met andere mensen. Verder toont onderzoek van D'Andrea, Bergholz & Fortunato (2013) aan, dat wanneer getraumatiseerde tienermeiden die wonen in opvanginstellingen meedoen aan een sportactiviteit, hun emotionele problemen en hun gedragsproblemen afnemen. In het onderzochte project sporten de meiden uit de opvanginstellingen alleen met elkaar en onder begeleiding van speciaal hiervoor opgeleide trainers.

Sport- en beweginginterventies die als hoofddoel hebben de geestelijke gezondheid verbeteren, komen in veel mindere mate voor in de interventiedatabases. In de database Loket Gezond Leven vonden wij er geen. In Effectief Actief vonden wij enkele sport- en beweginginterventies met als hoofddoel verbetering van de geestelijke gezondheid. Voorbeelden hiervan zijn Be Interactive en Business Yoga. Be Interactive is een wandel- en hardlooptraining gericht op het verbeteren van de fysieke en geestelijke gezondheid van migrantenvrouwen uit niet-westerse landen. Business Yoga omvat yogatrainingen op de werkvloer met als doel het verminderen van de ervaren werkstress. Deze interventies zijn gekwalificeerd als goed onderbouwd of goed beschreven. Hiernaast bevat de database Effectief Actief een aantal interventies gericht op kwetsbare groepen, zoals de interventie Opvang, beweegt en sport, van Federatie Opvang. Deze interventie beoogt sporten en bewegen onder bewoners van opvanginstellingen te stimuleren met als doel onder andere de geestelijke gezondheid van deze mensen te verbeteren. Wij vonden in de databases echter nog geen sport- of beweginginterventies waarin gericht wordt

gewerkt aan de geestelijke gezondheid, zoals gebeurt in het door D'Andrea et al. (2013) onderzochte project. Bij de sport- en beweeginterventies die wij vonden in de databases, is beweging het hoofddoel met de veronderstelling dat dit bijdraagt aan de geestelijke gezondheid.

Ouderen vormen een specifieke groep voor wie sporten en bewegen effect heeft op de geestelijke gezondheid. Recent onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat sporten en bewegen het geheugen en het concentratievermogen van ouderen verbeteren (Roig, Nordbrandt, Geertsen & Nielsen, 2013; Bherer, Erickson & Liu-Ambrose, 2013; Getzmann, Falkenstein & Gajewski, 2013). Uit de literatuurreview van Roig et al. (2013) blijkt dat een combinatie tussen acute bewegingsvormen en een langetermijninterventie het meest succesvol is. De interventiedatabases die wij hebben bekeken, bevatten nauwelijks sport- en beweeginterventies gericht op het verbeteren van het geheugen en het concentratievermogen van ouderen. Wel vonden we in de databases Loket Gezond Leven en Effectief Actief sport- en beweegactiviteiten die zich richten op ouderen in een sociaal isolement. Deze bespreken we in het hoofdstuk over het participatiebeleid.

Potentie sport en bewegen voor het gezondheidsbeleid

Uit de literatuur blijkt dat sporten en bewegen kunnen bijdragen aan zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid van jeugdigen, volwassenen en senioren. De interventiedatabases Loket Gezond Leven en Effectief Actief bevatten dan ook sport- en beweeginterventies met als doel gezondheidsbevordering. Deze beogen voornamelijk de lichamelijke gezondheid te verbeteren. Er zijn echter nog weinig erkende sport- en beweeginterventies die gericht werken aan verbetering van specifieke aspecten van de geestelijke gezondheid,

zoals het geheugen van senioren of het concentratievermogen van jongeren. De veronderstelling is vaak: als mensen meer gaan bewegen, verbetert hun geestelijke gezondheid. De literatuur laat echter zien dat we preciezer moeten kijken: de kans op een verbeterde geestelijke gezondheid door sport neemt toe bij *specifieke* sport- en beweegactiviteiten. Hier blijkt dus een ontwikkelingsopgave te liggen voor effectieve sport- en beweeginterventies.

3 *Sport en bewegen en het participatiebeleid*

In dit hoofdstuk bekijken we wat sport en bewegen kunnen betekenen voor de zelfredzaamheid van kwetsbare groepen en de participatie van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Met kwetsbare groepen bedoelen we hier mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een chronisch psychisch probleem of mensen met psychosociale problemen. Kwetsbare jeugd komt aan bod in het hoofdstuk over de mogelijkheden van sporten en bewegen voor het jeugdbeleid.

Sport en bewegen voor de zelfredzaamheid van kwetsbare groepen

Uit onderzoek onder begeleiders van opvanginstellingen, ggz-instellingen en zorginstellingen, weten we dat zij het belangrijk vinden dat hun cliënten meedoen aan sport- en beweegactiviteiten. Deze begeleiders zijn ervan overtuigd dat hun cliënten door het sporten weer leren omgaan met andere mensen en weer meer het gevoel krijgen ‘normaal’ te zijn (Verwijs & Hermens, 2013; Hermens, Jansma & Van Marissing, 2013). Of sporten en bewegen de participatie van kwetsbare groepen bevordert, hangt volgens de begeleiders van deze mensen sterk af van de sociale context waarin de sport plaatsvindt. Het plezier moet centraal staan, de sportactiviteiten moeten aansluiten bij de mogelijkheden van de deelnemers en trainers met kennis van de doelgroep moeten de

activiteit begeleiden. Sommige groepen, zoals vrouwen in de opvang of mensen in een ggz-instelling, kunnen (in eerste instantie) alleen sporten of bewegen samen met gelijkgestemden en onder begeleiding van speciaal opgeleide sportleiders (D'Andrea et al., 2013; Verwijs & Hermens, 2013). Andere groepen, zoals licht verstandelijk beperkten, kunnen afhankelijk van hun problematiek goed deelnemen aan reguliere sport- en beweegactiviteiten.

Er zijn ook doelgroepen van het participatiebeleid die moeilijk of helemaal niet worden bereikt met sport- en beweegactiviteiten. Denk bijvoorbeeld aan inactieve senioren en vrouwen die in een sociaal isolement verkeren, meestal allochtone vrouwen. Sport- en beweegactiviteiten gericht op senioren trekken bijvoorbeeld vooral senioren die al voldoende bewegen en die al een sociaal netwerk hebben (De Gruijter, Hermens, Nederland & Van den Toorn, 2013). Hetzelfde lijkt te gelden voor vrouwen in een sociaal isolement. De kans dat allochtone vrouwen die in een sociaal isolement verkeren deelnemen aan een beweegactiviteit neemt toe als een vrouwelijke begeleider de activiteit begeleidt en als de activiteit plaatsvindt in de eigen woonomgeving (Gademan et al., 2012). Het onderzoek van Gademan et al. toont ook aan dat dit soort beweegactiviteiten geen invloed hebben op de mentale gezondheid en het gebruik van zorg. De onderzoekers verklaren dit door de achterstanden waar deze groep mee te maken heeft en de lage intensiteit en frequentie - een keer per week - van deze specifieke beweegactiviteit.

De interventiedatabase van Movisie bevat géén interventies waarbij sporten en bewegen worden gebruikt als middel voor het bevorderen van participatie van kwetsbare groepen, anders dan kwetsbare jeugd. In de database *Wat werkt in de wijk* vonden we er ook één: de buurtgerichte interventie *De Buurt in Beweging*. Deze interventie heeft als doel via sport en beweging de participatie van allochtone vrouwen en

risicojeugd te vergroten. De database Effectief Actief bevat meer sport- en beweginginterventies die participatie van kwetsbare groepen tot doel hebben. Wij vonden tien goed beschreven of goed onderbouwde interventies. Voorbeelden hiervan zijn Be interactive, Het Bigmove ggz-programma, Denken en doen en GALM. Eén van de doelstellingen van Be Interactive is (migranten)vrouwen die leven in sociaal isolement via de sport uit dit sociale isolement te halen. Het Bigmove ggz-programma beoogt de participatie van mensen met psychische en sociale problemen (18+) te vergroten. Denken en Doen en GALM zijn gericht op het bevorderen van sociale activiteiten tussen senioren.³

Sport en bewegen voor participatie van mensen met een grote afstand tot arbeid

Hoe gezonder (lichamelijk, geestelijk en sociaal) iemand met een grote afstand tot de arbeidsmarkt is, hoe groter de kans is op het vinden van betaalde arbeid (Schuring et al. 2009). Schuring et al. (2009) verwachten daarom dat sport- en beweegactiviteiten en gezondheidsprogramma's effectieve onderdelen zijn van re-integratietrajecten. Over de daadwerkelijke effecten van sport en bewegen als onderdeel van re-integratietrajecten is echter nog weinig bekend. Wel weten we dat sportverenigingen of andere sport- en beweegaanbieders op verschillende manieren onderdeel kunnen zijn van een re-integratietraject. Mensen kunnen voor hun re-integratietraject sporten, vrijwilligerswerk doen bij een sportaanbieder, of

3 Effectief Actief bevat meer sport- en beweginginterventies voor kwetsbare groepen dan we hier beschrijven. Daarin staan echter het stimuleren van lichaamsbeweging en het verbeteren van de lichamelijke gezondheid centraal. Als neveneffect wordt dan vaak meer zelfredzaamheid genoemd, zoals bij Bewegen op Recept.

een combinatie van beiden (Van Sterkenburg, Lucassen & Janssens, 2002). Het is nu belangrijk zicht te krijgen op welke vormen van re-integratietrajecten op sportverenigingen resultaat hebben, en voor welke doelgroepen.

De database met re-integratietrajecten van DIVOSA – de Nederlandse vereniging van gemeentelijke managers op het terrein van participatie, werk en inkomen – bevat één interventie waarbij sport en bewegen een onderdeel is van het re-integratietraject: het programma Beweging als Warming-up voor Re-integratie (BWR). De doelstelling van BWR is het verbeteren van de fitheid en gezondheid van langdurig uitkeringsgerechtigden. De interventie is succesvol uitgetoetst bij laag opgeleide werkzoekenden met een grote afstand tot de arbeidsmarkt en is volgens BIMRA (Beoordelen van Interventies en Meetinstrumenten bij Re-integratie naar Arbeid) theoretisch onderbouwd. BWR is ook te vinden in de database Effectief Actief van NISB.

Potentie sport en bewegen voor het participatiebeleid

Sport- en beweegactiviteiten kunnen een steentje bijdragen aan de participatie of re-integratie van kwetsbare groepen in de samenleving. Voor deze stelling zijn aanwijzingen in wetenschappelijk onderzoek. We weten dat de kans op positieve effecten van sport- en beweegdeelname groter is wanneer het sporten plaatsvindt onder specifieke sociale condities. Er is al zicht op deze condities, maar om deze scherper in beeld te krijgen, moeten ze eigenlijk per doelgroep in beeld worden gebracht. Ook op dit terrein ligt daarom een ontwikkelopgave. Hoe, en onder welke voorwaarden, krijg en houd je cliënten van ggz-instellingen bijvoorbeeld betrokken bij een sportactiviteit? Hoe zorg je dat mensen met psychosociale problemen positieve ervaringen opdoen tijdens

het sporten? En wat is nodig om tijdens het sporten of bewegen vaardigheden van licht verstandelijk beperkten te verbeteren? Antwoorden op deze vragen zijn nodig voor de ontwikkeling van sport- en beweegactiviteiten die tot doel hebben de zelfredzaamheid van kwetsbare groepen te bevorderen.

4 *Sport en bewegen en het jeugd- en onderwijsbeleid*

In dit hoofdstuk bespreken we de mogelijke relatie tussen sport en het jeugd- en onderwijsbeleid. Draagt sportdeelname bij aan een positieve ontwikkeling en betere onderwijsprestaties van jeugd? En als sport en bewegen de ontwikkeling en onderwijsprestatie van jeugd beïnvloeden, wat weten we dan over de voorwaarden waaronder? We bespreken ook wat sportdeelname betekent voor de ontwikkeling van jeugd met problemen in het opgroeien en/of met leer- en/of gedragsproblemen op school.

Sport en bewegen voor een positieve ontwikkeling van jeugd

Er is een verband tussen sport- en beweeggedrag van jeugd en vaardigheden en eigenschappen die belangrijk zijn voor een gezond en productief leven. Sporten en bewegen hangt voor jeugd bijvoorbeeld samen met zelfregulatievaardigheden zoals plannen en reflecteren (Jonker, 2011) en met het gevoel het eigen leven onder controle te hebben (Honkinen et al., 2005). Dit soort vaardigheden en persoonskenmerken zijn belangrijke voorspellers van onderwijsprestaties, arbeidsmarktparticipatie en welzijn tijdens het volwassen leven (Nisbett et al., 2012; De Ridder et al., 2012; Lindström & Eriksson, 2010). Sportende jeugd presteert ook beter op school dan niet-sportende jeugd (Hill et al., 2010). Ten slotte hangt sportdeelname op 18-jarige

leeftijd ook samen met sociaal-culturele participatie op 30-jarige leeftijd (Feinstein, Bynner & Duckworth, 2005). Voor al deze onderzoeksbevindingen gelden twee nuances: het is onduidelijk wat oorzaak is en wat gevolg, en sporten en bewegen hebben alleen een positieve invloed als het plaatsvindt onder specifieke sociale condities.

Een zoektocht in de interventiedatabase van het NJi leert dat veel interventies het beweeggedrag onder jeugdigen beogen te beïnvloeden. De meeste van deze interventies doen dit in combinatie met het stimuleren van een gezond voedingspatroon. Voorbeelden van deze interventies zijn: Alle Leerlingen Actief!, Beweeg Wijs, B-fit, B.Slim beweeg meer.eet gezond, Club2Move, IRun2BFit, Jump-in, Lekker Fit! en PLAYGrounds. Ook de database Effectief Actief bevat veel interventies gericht op het bevorderen van sporten en bewegen onder jeugd. Geen van deze interventies werkt echter gericht aan een positieve ontwikkeling bij de deelnemende jeugd.

Sport en bewegen als onderdeel van de hulp aan jeugd met problemen in het opgroeien

Deelname aan sport- en beweeginterventies lijkt een positieve invloed te hebben op het sociale en emotionele welbevinden van jeugdigen die (tijdelijk) problemen ervaren in het opgroeien (Lubans, Plotnikoff & Lubans, 2012). Uit Brits onderzoek blijkt daarnaast dat leerlingen na deelname aan een naschools sportproject minder vaak uit de klas worden gestuurd en minder storend gedrag vertonen dan ervoor (Sandford, Duncombe & Armour, 2008). In dit naschoolse sportproject is specifiek aandacht voor gedragsverandering: de sportleiders bespreken en evalueren individuele onderwijs- en gedragsdoelen met de deelnemende leerlingen. Dit bespreken en

evalueren van individuele doelen is mogelijk één van de factoren die de kans op positieve effecten van sportdeelname voor jeugdigen met problemen in het opgroeien vergroten. Een belangrijke andere factor die de kans op positieve ontwikkeling van kwetsbare jeugd door sport vergroot, is een sportklimaat waarin persoonlijke ontwikkeling en plezier centraal staan, in plaats van winnen, verliezen en onderlinge competitie (Smith, Smoll & Cumming, 2008). Haudenhuyse, Theeboom & Coalter (2012) constateren dat trainers en andere sportbegeleiders een belangrijke rol hebben bij het verzorgen van een dergelijk motivatiegericht klimaat. Voor de organisatie van deze succesvoorwaarden is daarnaast samenwerking nodig tussen jeugdprofessionals en de mensen die betrokken zijn bij de sport- en beweegactiviteiten (Buysse, Duyvestijn & Delnoij, 2010; Morris et al., 2003).

In de database Effectief Actief vonden wij zeven sport- en/of beweginginterventies met als doelgroep jeugd met opvoed- en opgroei problemen. Twee hiervan – Special Heroes en de Schoolsportvereniging – hebben als doel de sportdeelname van kinderen in het speciaal basisonderwijs en kinderen op scholen in achterstandswijken te verhogen. De gedachte is dat hiermee ook gedragsproblemen verminderen of worden voorkomen. Bij de andere vijf interventies wordt sport gericht gebruikt als middel voor het oplossen van opvoed- en opgroei problemen. Bij Judo in de zorg en Sport Zorgt is de sport een onderdeel van een behandelplan voor leerlingen in het speciaal onderwijs en voor jeugdzorginstellingen. Het doel van de Sportkanjerclub is het verbeteren van sociale en motorische vaardigheden van kinderen (4-12 jaar) met een gedragsprobleem en/of ontwikkelingsstoornis. Sport-it richt zich op het voorkomen van schooluitval bij overbelaste jongeren (jongeren met een combinatie van problemen), SportMpower probeert het loopbaanperspectief te vergroten van vmbo-leerlingen met

een verhoogd risico op schooluitval, gedragsproblemen en een ongezonde leefstijl.

In de interventiedatabase van het NJi vonden wij één interventie gericht op jeugdigen met opvoed- en opgroei-problemen, namelijk Special Heroes. Bij Special Heroes is het hoofddoel de sport- en beweegdeelname vergroten, in dit geval van jeugdigen in het speciaal onderwijs. In de database van Movisie vonden wij een interventie - Futsal Chabbab - waarin de sport gericht wordt gebruikt om in aandachts-wijken schooluitval van jongens en meisjes tussen de negen en zestien jaar te voorkomen en de overlast van jongeren in deze wijken te verminderen.

Vechtsporten worden vaak in verband gebracht met agressieregulatie en de ontwikkeling van pro-sociaal gedrag bij jeugdigen met gedragsproblemen. Sommige studies wijzen op een positieve invloed van vechtsporten (Elling & Wisse, 2010), terwijl andere studies juist zien dat vechtsport agressief en antisociaal gedrag stimuleert (Endresen & Olweus, 2005). Het is daarom belangrijk dat trainers en andere sportbegeleiders de nadruk leggen op agressieregulatie in plaats van op het masculiene karakter van vechtsporten (zie bijvoorbeeld Theeboom, 2002). Uit een Australisch onderzoek blijkt dat onder de juiste begeleiding vechtsportinterventies dezelfde effecten kunnen hebben als gevestigde jeugdhulpinterventies (Terry et al. 2014).

De potentie van sport en bewegen voor het jeugdbeleid

Uit onderzoek blijkt dat sportdeelname van jeugd samenhangt met vaardigheden en eigenschappen die belangrijk zijn voor hun toekomstperspectief. Jeugdigen die sporten hebben meer zelfregulatievaardigheden, meer zelfvertrouwen, vertonen meer pro-sociaal gedrag, en hebben meer het gevoel hun

leven onder controle te hebben, dan jeugdigen die niet sporten. Op theoretische gronden zijn er ook aanwijzingen dat sportdeelname deze vaardigheden en eigenschappen positief beïnvloeden, maar alleen als het sporten plaatsvindt in een motivatiegericht sportklimaat en in een sociaal veilige omgeving. Veel van de sport- en beweeginterventies die wij vonden in de databases, hebben als doel het stimuleren van sport- en beweeggedrag onder alle jeugdigen.

Onderzoek geeft ook voldoende aanknopingspunten voor de inzet van sport bij de hulp aan jeugd met opgroei problemen. In Nederland is geëxperimenteerd met sport als onderdeel van jeugdhulptrajecten. De effecten hiervan en de werkzame elementen moeten echter verder worden onderzocht en ontwikkeld. Welke rol willen en kunnen sportbegeleiders en de jeugdhulpverleners op zich nemen? En, hoe kunnen sportbegeleiders en jeugdhulpverleners samen de sportdeelname van jeugd uit de jeugdhulp bevorderen en de sportcontext zó organiseren dat deze jongeren zich er positief in kunnen ontwikkelen?

Naast sport als onderdeel van jeugdhulptrajecten liggen er ook mogelijkheden in sport- en beweeginterventies bij het helpen verbeteren van schoolprestaties, dan wel het tegengaan van schooluitval. In Engeland zijn voorbeelden van dit soort (naschoolse) sportprogramma's. In Nederland zijn sport- en beweeginterventies tijdens en na schooltijd echter (nog) vooral gericht op het aan het sporten krijgen van leerlingen. De bestaande kennis over dit soort interventies – zoals de Schoolsportvereniging in Rotterdam en Special Heroes – en de Engelse programma's, biedt aanknopingspunten om dit soort interventies uit te werken voor de Nederlandse context.

5 *Sport en bewegen en het leefbaarheidsbeleid*

Leefbaarheid is te definiëren als: de contacten en omgangsvormen tussen mensen in de wijk, de fysieke inrichting en de veiligheid van de wijk. We kijken hier naar of en hoe sport kan worden gebruikt voor de sociale contacten in de wijk en naar de mogelijkheden van sport en bewegen voor de veiligheid in de wijk.

Sporten en bewegen in de buurt voor sociale contacten

Ontmoetingsplekken in de wijk zijn belangrijk voor de gemeenschap in een wijk (Völker, Flap & Lindenberg, 2007). Sportplekken in de wijk, zoals Cruyff Courts en Krajicek Playgrounds, kunnen fungeren als dergelijke ontmoetingsplekken: de ontmoetingen op deze pleinen zijn vooral ontmoetingen tussen jeugd met dezelfde sociaaleconomische en/of sociaal-culturele achtergrond (Vermeulen, 2010; Breedveld, Romijn & Cevaal, 2010). Voor ontmoetingen tussen buurtbewoners met verschillende sociale achtergronden lijken meer multifunctionele plekken meer geschikt dan plekken die speciaal zijn ingericht om te sporten (Madden & Schwartz, 2000; Boonstra & Hermens, 2011). Dit soort multifunctionele plekken hebben naast een plek om te sporten bijvoorbeeld ook bankjes, een kiosk en/of plekken waar jonge kinderen kunnen spelen. Naast de multifunctionele indeling vergroten ook fysieke veiligheid en begeleiding van sportbuurtwerkers of

welzijnswerkers het gebruik van de plek (Van der Meij, 2011; Bakker et al., 2008; Madden & Schwartz, 2000).

De database Wat werkt in de wijk bevat één sportinterventie. Dit betreft Sportpleinen, zoals Krajicek Playgrounds en Crijff Courts. De interventie is geclassificeerd als theoretisch goed onderbouwd, maar alleen als er sprake is van een programmering van activiteiten. Een andere interventie heet PLAYgrounds. Deze interventie is opgenomen in de databases van het NJi, het NISB en het RIVM. Een procesevaluatie van PLAYgrounds laat zien dat kinderen tussen de 6 en 12 jaar door het inrichten van het schoolplein in verschillende zones, op het schoolplein intensiever bewegen (Janssen, Twisk, Toussaint, van Mechelen & Verhagen, 2013). Naast deze vooral fysieke interventies bevatten de interventiedatabases ook interventies die meer organisatorisch van aard zijn. De Buurtsportvereniging bijvoorbeeld, is een samenwerking tussen verschillende sportaanbieders, sociale professionals en wijkbewoners. Het doel van deze samenwerking is dat bewoners sport- en beweegaanbod in de wijk gaan organiseren. Een ander voorbeeld is Club2Move. Dit is een sportbuurtclub voor jeugd tussen de 10 en 18 jaar. Deze sportbuurtclub organiseert, samen met sportclubs en andere sportaanbieders, sportactiviteiten die aansluiten bij de wensen van de doelgroep.

Sporten en bewegen in de buurt voor een veilige wijk

Er zijn geen studies die aantonen dat sport- en beweegmogelijkheden in de wijk een directe invloed hebben op de veiligheid in de wijk (Lub, 2013). Dit betekent dat het nog onduidelijk is of een sportplek of een sportvereniging in de wijk van invloed is op de veiligheid in de wijk en het veiligheidsgevoel van mensen. Wat we wel weten, is dat oudere jeugd uit de

wijk kan worden betrokken bij de organisatie en begeleiding van sportactiviteiten in de openbare ruimte. Dit heeft een positieve invloed op deze jongeren zelf: het geeft ze het gevoel zinvol te zijn en stimuleert ze tot het afronden van een opleiding (Vermeulen & Verweel, 2012; Boonstra & van Wonderen, 2009).

De interventiedatabases bevatten weinig sport- en beweeginterventies waarin begeleid sporten en bewegen wordt gebruikt als middel voor het verbeteren van de veiligheid in de wijk. In de database Wat Werkt in de Wijk is de interventie Trefzeker beschreven. Het doel van Trefzeker is jeugdoverlast te voorkomen door via voetbaltrainingen positief gedrag bij jongeren te bevorderen en hen een voorbeeld-functie te geven in de wijk. In het Cruyff Foundation Community Program worden jongeren begeleid bij de organisatie van een evenement voor de wijk. Het doel hiervan is om hen meer te betrekken bij de wijk (en het Cruyff Court). Of door dergelijke interventies de veiligheid toeneemt, is zeer onzeker. Veiligheid en veiligheidsgevoel zijn immers ook van een groot aantal andere factoren afhankelijk (Eysink Smeets, Moors, Hof & Van den Reek Vermeulen, 2010).

De potentie van sport en bewegen voor leefbaarheid in wijken

Vooralsnog wordt een positief effect van beweegmogelijkheden op de leefbaarheid van wijken vooral geclaimd op basis van verschillende aannames. Een beweegvriendelijke ruimte zou ervoor zorgen dat meer mensen gaan bewegen. Dat zou er vervolgens voor zorgen dat de omgeving leefbaarder wordt, maar ook dat de gezondheid van mensen verbetert, de eenzaamheid van ouderen afneemt, kinderen zich ontwikkelen, enzovoort. Er is nog geen onderzoek dat dit ondersteunt.

De effecten van sportpleinen op verschillende aspecten van de leefbaarheid van de buurt, zoals contacten tussen buurtbewoners, informele controle (buitenspeelklimaat) en overlast in de wijk, zijn simpelweg nog onvoldoende onderzocht. De meeste sport- en beweeginterventies in de wijk zijn fysieke interventies, zoals sportpleinen in de openbare ruimte. Verder blijkt dat hoe meer verschillende functies een plein heeft, hoe meer het wordt gebruikt en hoe meer verschillende groepen er gebruik van maken. Of er sociale contacten zijn op de sportpleinen, is ook grotendeels afhankelijk van de programmering op de pleinen. Het betrekken van jongeren uit de wijk bij de organisatie en begeleiding van de activiteiten op sportplekken draagt bij aan de persoonlijke ontwikkeling van deze jongeren.

6 *De mogelijkheden van sport voor gemeentelijke sociale opgaven*

Met een scan van wetenschappelijk onderzoek en zes Nederlandse interventiedatabases beoogden we in deze rapportage een overzicht te geven van de mogelijkheden van sport voor het helpen bereiken van maatschappelijke beleidsdoelstellingen. We zoomden hierbij in op de mogelijkheden van sport voor doelstellingen op de beleidsterreinen gezondheid, participatie, jeugd en leefbaarheid van wijken. Het doel van het overzicht is om beleidsmedewerkers van gemeenten (sport en sociale sectoren) op weg te helpen bij het gebruiken van sport als middel bij het bereiken van maatschappelijke beleidsdoelstellingen. We constateren echter ook dat het voor gemeenten op dit moment niet mogelijk is vanuit interventie-databases eenvoudig sportinterventies te ‘bestellen’. De stand van zaken is zodanig dat de databanken wel beschreven interventies bevatten, maar dat de daadwerkelijke inzet altijd maatwerk is. Door dit maatwerk is de kans groot dat gemeenten zelf aanpakken moeten ontwikkelen.

In paragraaf 6.1 vatten we het overzicht samen dat we in deze rapportage hebben gegeven. Vervolgens bespreken we op basis van dit overzicht een agenda voor de ontwikkeling van gemeentelijk beleid voor sport als middel bij het helpen bereiken van maatschappelijke beleidsdoelstellingen.

6.1 Mogelijkheden van sport en bewegen voor het sociaal beleid

Gezondheid

- Sporten en bewegen hebben een positieve invloed op de lichamelijke gezondheid van jeugd, volwassenen en senioren.
- Sporten en bewegen hebben onder de juiste voorwaarden een positieve invloed op specifieke aspecten van de geestelijke gezondheid:
 - geheugen en concentratievermogen van senioren;
 - concentratievermogen en impulscontrole van jeugd;
 - voorkomen of verminderen van sociaal-emotionele problemen.
- De interventiedatabases Loket Gezond Leven en Effectief Actief bevatten veel sport- en beweeginterventies die tot doel hebben de fysieke gezondheid te verbeteren.
- Er zijn weinig erkende sport- en beweeginterventies die tot doel hebben specifieke aspecten van de geestelijke gezondheid te verbeteren.

Participatie

- Sporten en bewegen hebben onder de juiste voorwaarden een positieve invloed op de zelfredzaamheid en participatie van kwetsbare groepen.
- Voor een positieve invloed van sporten op de zelfredzaamheid en participatie van kwetsbare groepen is vooral van belang:
 - succeservaringen in de sport;
 - een sociaal veilige omgeving, onder andere met de keuzemogelijkheid om te sporten met de eigen groep of in regulier verband.

- Er zijn sport- en beweeginterventies voor kwetsbare groepen, maar hierbij is vaak weinig aandacht voor de sociale condities die de kans vergroten op een positieve invloed van het sporten.
- Als een re-integratietraject een sport- en beweegaspect heeft, lijkt dit de kans op succes van zo'n traject te vergroten.

Jeugd

- Jeugd die sport, heeft meer zelfregulatievaardigheden en zelfvertrouwen, vertoont meer pro-sociaal gedrag en heeft meer het gevoel het eigen leven onder controle te hebben, dan jeugd die niet sport.
- Op theoretische gronden zijn er aanwijzingen dat sportdeelname bovengenoemde vaardigheden en eigenschappen positief beïnvloedt, maar alleen als het sporten plaatsvindt in een motivatiegericht en sociaal veilig sportklimaat.
- Een groot deel van de sportinterventies in de databases richt zich op het stimuleren van sport- en beweeggedrag onder jeugdigen:
 - er zijn sportinterventies, zoals de Schoolsportvereniging en Special Heroes, die jeugd bereiken waarvan de sportdeelname achterblijft.
- Sport draagt mogelijk bij aan een positieve ontwikkeling van jeugd met leer- en/of gedragsproblemen:
 - Nederland kent enkele interventies waarbij sport gericht wordt ingezet bij de hulp aan jeugd met gedragsproblemen, maar hoe deze interventies vorm te geven moet nog verder worden ontwikkeld.

Leefbaarheid

- Sportplekken in de wijk zorgen voor contacten tussen mensen. Meestal zijn dit buurtbewoners, hoofdzakelijk jongeren, met dezelfde sociaal-culturele achtergrond.

- Een verscheidenheid aan functies en een programmering van activiteiten (door wijkbewoners), vergroot het gebruik en de diversiteit aan gebruikers.
- Onderzoek geeft geen uitsluitsel over de relatie tussen de aanwezigheid van sportpleinen of sportactiviteiten en de (sociale) veiligheid in een wijk.
- Nederland kent relatief veel sportinterventies in de openbare ruimte, waarvan de meeste zich richten op het stimuleren van sportdeelname; vergroten van de leefbaarheid in de wijk is vaak een nevendoel.

Samenvatting

Sporten en bewegen beïnvloeden de lichamelijke gezondheid van mensen positief. Voor bijna alle andere beleidsdoelstellingen is deze relatie minder eenduidig: onder de juiste sociale condities beïnvloedt sportdeelname de mentale gezondheid van mensen, de zelfredzaamheid van kwetsbare groepen en de persoonlijke ontwikkeling en schoolprestaties van jeugd. Deze sociale condities zijn samen te vatten als: een motivatiegericht en een sociaal veilig sportklimaat met aandacht voor succeservaringen.

6.2 *Ontwikkelingsopgave*

Inzicht in de mogelijkheden van sport als middel voor het helpen bereiken van maatschappelijke beleidsdoelstellingen is relevant vanwege de veranderingen in het lokale sociaal beleid. Gemeenten zijn door de decentralisaties op de terreinen zorg, jeugd en participatie en de veranderingen op het gebied van sociale veiligheid, gezondheid en passend onderwijs, bezig met het vormen van lokale samenwerkingsverbanden. Sportverenigingen en sportinterventies passen soms goed bij deze nieuwe samenwerkingsverbanden, onder

andere omdat gemeenten in hun sociale beleid steeds meer nadruk leggen op het informele netwerk van mensen en op het voorkómen van sociale problematiek.

Gemeenten krijgen nieuwe mogelijkheden voor de organisatie van het doorverwijzen van cliënten naar sport- en beweegactiviteiten. In de zogenoemde sociale wijkteams, waaraan vaak ook het jongerenwerk en het welzijnswerk deelnemen, kunnen wijkbewoners eenvoudiger over de grenzen van professies heen gemotiveerd worden om te gaan sporten en bewegen. Een belangrijke ontwikkelingsopgave is hierbij de samenwerking tussen de partijen. Bij een aanpak als de Bewegkuur verloopt de overdracht van eerstelijnszorgverlener naar sport- of beweegaanbieder bijvoorbeeld moeizaam (Den Hartog et al., 2013). Hierdoor ontbreken nog structurele effecten voor de deelnemers. Het ligt voor de hand de mogelijke rollen die Buurtsportcoaches en/of verenigingsondersteuners hierbij kunnen vervullen verder te ontwikkelen.

Het huidige aanbod vanuit de sport sluit beperkt aan op de nieuwe behoeften van gemeenten. De interventiedatabases van het RIVM en het NISB bevatten vooral sport- en beweegininterventies met als doel het stimuleren van beweging, en dan voornamelijk bij jeugd. Dit is niet gek, want sportdeelname op jonge leeftijd is de belangrijkste voorspeller van sport- en beweegdeelname op volwassen leeftijd (Telama, 2009). Andere interventies richten zich op het verhogen van sportdeelname onder kwetsbare groepen, zoals mensen met een laag inkomen, mensen met een chronische lichamelijke beperking, mensen met overgewicht en mensen van niet-Nederlandse herkomst. Ook dit is niet gek, want juist deze groepen sporten en bewegen over het algemeen minder dan gemiddeld in Nederland (Hildebrand, Chorus & Stube, 2010). Wat wel opvalt, is dat als sportinterventies sociale doelen als onderwijsprestaties, zelfredzaamheid of mentale gezondheid nastreven, dit vrijwel altijd een relatief vrijblijvende

subdoelstelling is. Bestaande sportinterventies blijven gebaseerd op de algemene veronderstelling dat wanneer mensen meer gaan sporten, vrijwel automatisch maatschappelijke beleidsdoelstellingen worden bereikt.

De effectieve inzet van sportinterventies die daadwerkelijk verbinding maken met andere beleidsvelden en die specifiek maatschappelijke doelen nastreven, vraagt ontwikkeling. Gelukkig zijn er voorbeelden. Zo zijn er re-integratietrajecten waarbij sporten en/of het doen van vrijwilligerswerk op sportverenigingen als middel wordt gebruikt, zoals het traject Bewegen naar Werk in Rotterdam en de samenwerking tussen werkplein Twente en de Vitale Sportverenigingen in Enschede. Bij beide trajecten heeft de gemeente een grote rol en moeten deelnemers verplichtingen nakomen. Voorbeelden van deze verplichtingen zijn aanwezigheid op de sportvereniging en het verrichten van werkzaamheden of deelnemen aan een sportactiviteit op de sportvereniging.

6.3 *Aanbevelingen voor de inzet van sport als middel voor gemeentelijk sociale opgaven*

We sluiten dit essay af met zes aanbevelingen. Vooraf is het belangrijk te onderkennen dat sport lang niet alle sociale doelen kan helpen oplossen. De mogelijkheden liggen vooral bij sociale doelen gerelateerd aan individuen, zoals het verbeteren van de lichamelijke en geestelijke gezondheid, de zelfredzaamheid van kwetsbare groepen en zelfregulatievaardigheden van jeugd.

1 Sport als onderdeel van wijknetwerken

Omdat sport en bewegen de lichamelijke gezondheid en aspecten van de geestelijke gezondheid positief beïnvloeden, is het belangrijk dat mensen voldoen aan de beweegnorm. Dit

geldt in het bijzonder voor mensen met een ongezonde leefstijl en/of gezondheidsklachten. Hetzelfde geldt voor jeugd die terechtkomt in het hulpverleningsnetwerk. Het lijkt daarom zinvol dat gemeenten sportverenigingen en andere sportaanbieders betrekken in wijknetwerken en/of wijkteams. In welke vorm dit gebeurt, kan verschillen per sportvereniging, per wijk en per gemeente. Het is aan te bevelen de komende tijd te experimenteren met het betrekken van sportaanbieders in wijkteams. Zo kunnen verschillende manieren worden benoemd waarop sport kan worden betrokken in wijknetwerken. Een Buurtsportcoach of verenigingsondersteuner zou hier een rol in kunnen spelen, maar sommige sportverenigingen of sport- en beweegaanbieders kunnen ook zelf deelnemen aan wijknetwerken.

2 Een motivatiegericht en sociaal veilig sportklimaat

Als mensen worden gestimuleerd te gaan sporten en bewegen met als doel persoonlijke ontwikkeling, dan is het belangrijk dat het sporten plaatsvindt in een motivatiegericht klimaat. Dit is een klimaat waarin persoonlijke ontwikkeling en plezier centraal staan, in plaats van competitie en vergelijking met anderen. Nu is het de vraag hoe een motivatiegericht klimaat bij sportverenigingen en andere sportaanbieders te verzorgen, en wie dit zou moeten doen. De aanpak in Rotterdam, waarbij een pedagoog sportverenigingen ondersteunt, lijkt hier succesvol in te zijn (Hermens & Gilsing, 2013). Omdat de sociale wijkteams een bredere doelgroep dienen dan alleen jeugd, is het de moeite waard te experimenteren met deze aanpak voor verschillende kwetsbare groepen. Zo kunnen ook de werkcoach bij re-integratietrajecten of hulpverleners van ggz-instellingen mogelijk een rol vervullen bij het verzorgen van een motivatiegericht en sociaal veilig sportklimaat.

3 Sport als onderdeel van zorg- of hulptrajecten

Interventies voor kwetsbare groepen richten zich vaak op het verminderen van achterstanden in gezondheid, zelfredzaamheid, participatie en sociaal gewenst gedrag (zie bijvoorbeeld Turnbull & Spence, 2011). Het gaat hierbij onder meer om mensen in de maatschappelijke opvang, mensen in de geestelijke gezondheidszorg en jongeren in de geïndiceerde jeugdzorg. Om mensen (weer) voor te bereiden op een gezond, prettig en productief leven, is het verminderen van risicofactoren echter onvoldoende. Juist succeservaringen, het gevoel 'normaal' te zijn en de ontwikkeling van vaardigheden zijn bepalend voor het toekomstperspectief (Damon, 2004; Lindstrom & Eriksson, 2010). In een motivatiegericht klimaat kan sportdeelname zorgen voor deze succeservaringen en persoonlijke ontwikkeling. Het bestaande aanbod aan sportinterventies voor kwetsbare groepen is echter nog beperkt. Hier ligt dus een ontwikkelingsopgave voor gemeenten en voor het landelijke beleid.

4 Sportverenigingen stimuleren maatschappelijke activiteiten te ondernemen

Het gemeentelijk sportbeleid is allereerst gericht op haar primaire taak: het op orde brengen en houden van de sportactiviteiten in de gemeente. Dit vertaalt zich in accommodatiebeleid en beleid gericht op de vitaliteit van de sportverenigingen (ledenaantal, financiën en het bestuurlijk en vrijwillig kader). Ook het verzorgen van een sociaal veilig klimaat bij sportaanbieders valt onder deze primaire taak. Aanvullend kan vanuit de gemeente een beroep worden gedaan op de beschikbare accommodaties, de expertise en het georganiseerde sociale verband dat de vereniging is. Voorwaarde is wel dat een dergelijk beroep bij de sportvereniging niet contraproductief werkt. Lokale overheden kunnen sportverenigingen die wel maatschappelijke activiteiten willen ondernemen hierbij

ondersteunen. Ze kunnen bijvoorbeeld de samenwerking met organisaties in het sociale domein ondersteunen of extra middelen voor deze maatschappelijke activiteiten beschikbaar stellen. Het zou goed zijn lokaal de ervaringen met succesvolle samenwerking tussen sportverenigingen en sociale professionals of organisaties in de sociale sector in kaart te brengen.

5 Ontwikkelen sportinterventies en verrichten effectonderzoek

De interventiedatabases van het NISB, NJi, Movisie, RIVM, DIVOSA en Platform31 laten zien dat er nog te weinig sportinterventies zijn die bijdragen aan gemeentelijke sociale doelstellingen, anders dan het verhogen van de sportparticipatie. Het is daarom belangrijk goed onderbouwde sociale sportinterventies te ontwikkelen. Dit kan alleen als er aandacht is voor drie zaken: (a) de begeleiding van specifieke doelgroepen naar sport- en beweegaanbod, (b) structureel sport- en beweeggedrag van deze mensen en (c) de sociale condities die de mogelijke positieve effecten van sport en bewegen veroorzaken of versterken. Aandacht voor deze zaken vraagt om een investering in de ontwikkeling van sport- en beweginterventies of -programma's en aandacht voor samenwerking tussen organisaties in de sociale sector en sportorganisaties. Het vraagt ook om aansturing en begeleiding van die samenwerking door de gemeente. Van de landelijke overheid mag verwacht worden dat zij hierin faciliteert. Hiernaast is onderzoek nodig naar de (te verwachten) effecten van bestaande en nieuwe sportinterventies. Effectieve interventies zijn niet zomaar te kopiëren naar andere lokale situaties, maar effectonderzoeken bieden wel inzicht in de mogelijkheden van sport voor het bereiken van maatschappelijke doelstellingen. Dit biedt weer mogelijkheden voor de inzet van sport- en beweginterventies op andere plekken.

6 Kennisdeling over sociaal sportbeleid

Veel gemeenten kennen aan sport een maatschappelijke rol toe. Wij krijgen veel vragen over hoe gemeenten dit nu in de lokale praktijk kunnen organiseren. Hoe sturen de gemeenten op verbindingen tussen organisaties in de sociale sector en sportaanbieders? Hoe ondersteunen gemeenten sportverenigingen bij het verwezenlijken van eventuele maatschappelijke ambities? Het lijkt zinvol dat gemeenten (groot, middelgroot en klein) leren van elkaars ervaringen. Dit is juist nu belangrijk, omdat de lokale verhoudingen veranderen en de sport mogelijk een grotere rol krijgt in het sociaal beleid.

Literatuur

Babiss, L.A. & Gangwisch, J.E. (2009). Sports participation as a protective factor against depression and suicidal ideation in adolescents as mediated by self-esteem and social support. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 30(5), 376-384.

Bakker, I., Vries, S.I. de, Bogaard, C.M.H. van den, Hirtum, W.J.E.M. van, Joore, J.P. & Jongert, M.W.A. (2008). *Playground van de toekomst; succesvolle speelplekken voor basisscholieren*. Leiden: TNO.

Bherer, L., Erickson, K.I. & Liu-Ambrose, T. (2013). A review of the effects of physical activity and exercise on cognitive and brain functions in older adults. *Journal of Aging Research*, volume 2013.

Boessenkool, J., Lucassen, J., Waardenburg, M. & Kemper, F. (2011). *Sportverenigingen: tussen tradities en ambities*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

Boonstra, N. & Hermens, N. (2011). *De maatschappelijke waarde van sport. Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Boonstra, N. & Wonderen, R. van (2009). *Het goede voorbeeld. Leefbare buurten door de inzet van jongeren van de straat*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Breedveld, K., Romijn, D. & Cevaal, A. (2009). *Scoren op het Cruyff Court, winnen in de wijk. Een studie naar het gebruik en de effecten van moderne trapveldjes*. 's-Hertogenbosch: Mulier Instituut.

Buysse, W., Duijvestijn, P. & Delnoij, M. (2010). *Sport als aangrijpingspunt voor gedragsverandering: tweede tussenrapportage: de resultaten van twee jaar sportzorgtrajecten*. Amsterdam: DSP-groep.

Coalter, F. (2007). *A wider social role for sport. Who's keeping the score?* London: Routledge.

Collard, D. & Pulles, I. (2014). *Sportdeelname 2013*. Utrecht: Mulier Instituut.

Damon, W. (2004). What Is Positive Youth Development? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 13-24.

D'Andrea, W., Bergholz, L. & Fortunato, A. (2013). Play to the Whistle: A Pilot Investigation of a Sports-Based Intervention for Traumatized Girls in Residential Treatment. *Journal of Family Violence*, 28: 739-749.

Dekker, P. & Hart J. de (2010). Vrijwilligers in de sport. In: A. Tiessen-Raaphorst, D. Verbeek, J. de Haan & K. Breedveld (red.). *Sport: een leven lang. Rapportage sport 2010*. Den Haag/Den Bosch: Sociaal en Cultureel Planbureau/Mulier Instituut.

Diamonds, A. & Lee, K. (2011). Interventions Shown to Aid Executive Function Development in Children 4 to 12 Years Old. *Science*, 333: 959-964.

Elling, A. & Wisse, E. (2010). *Beloften van vechtsport*. Den Bosch: Mulier Instituut.

Endresen, I.M. & Olweus, D. (2005). Participation in power sports and antisocial involvement in preadolescent and adolescent boys. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(5), 468-478.

Eysink Smeets, M., Moors, H., Hof, K. van het & Van den Reek Vermeulen, E. (2010). *Omgaan met de perceptie van overlast en verloedering*. Tilburg: IVA.

Feinstein, L., Bynner, J. & Duckworth, K. (2005). Young People's Leisure Contexts and their Relation to Adult Outcomes. *Journal of Youth Studies*, 9, 3: 305-327.

Gademan M.G., Baart de la Faille-Deutekom, M., Hosper K. & Stronks, K. (2012). The effect of exercise on prescription on physical activity and wellbeing in a multi-ethnic female population: A controlled trial. *BMC Public Health*. 10 (12):758. doi: 10.1186/1471-2458-12-758.

Getzmann, S., Falkenstein, M. & Gajewski, P.D. (2013). Long-Term Cardiovascular Fitness Is Associated with Auditory Attentional Control in Old Adults: Neuro-Behavioral Evidence. *PLoS ONE*, 8, 9.

Gruijter, M. de, Hermens, N., Nederland, T. & Toorn, J. van den (2013). *Meer senioren bewegen en sporten in Rotterdam. Onderzoek naar effectieve methoden om het bereik en de motivatie van inactieve senioren te vergroten*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Hartog-Van den Esker, F.G. den, Wagemakers, A., Vaandrager, L., Dijk, M. van & Koelen, M.A. (2013). Alliances in the Dutch BeweegKuur lifestyle intervention. *Health Education Journal* - ISSN 0965-4283 - p. 12.

Haudenhuyse, R.P., Theeboom, M. & Coalter, F. (2012). The potential of sports-based social interventions for vulnerable youth: implications for sport coaches and youth workers. *Journal of Youth Studies*, 15:4, 437-454.

Hermens, N. & Gilsing, R. (2013). *Sportclubs in de jeugdketen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Hermens, N., Jansma, A. & Marissing, E. van (2013). *Sportverenigingen in beeld bij de Wmo. De rol van de gemeente bij de samenwerking tussen de sociale sector en sportverenigingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Hildebrand, V., Chorus, A. & Stubbe, J. (2010). *Tendrapport bewegen en gezondheid 2008/2009*. Leiden: TNO.

Hill, L., Williams, J.H.G., Aucott, L., Milne, J., Thomson, J., Greig, J. et al. (2010). Exercising attention within the classroom. *Developmental medicine & child neurology* 52(10): 883-976.

Honkinen P.L.K., Suominen S.B., Välimaa R.S., Helenius H.Y. & Rautava P.T. (2005). Factors associated with perceived health among 12-year-old school children. Relevance of physical exercise and sense of coherence. *Scandinavian Journal of Public Health*, 33:35-41.

Hopman-Rock, M. (2011). Ouderen die blijven bewegen winnen gezonde levensjaren. *Geron, Tijdschrift over ouder worden & samenleving* 12, 4: 4-7.

Janssen, M., Twisk, J.W.R., Toussaint, H.M., Mechelen W. van & Verhagen, E.A.L.M. (2013). Effectiveness of the PLAYgrounds program on PA levels during recess in 6-12 year old children. *British Journal of Sports Medicine*.

Jonker, L. (2011). *Self-Regulation in Sport and Education. Important for Sport Expertise and Academic Achievement for Elite Youth Athletes*. Groningen: PhD thesis, Rijksuniversiteit Groningen.

Lindström B. & Eriksson M. (2010). *The hitchhiker's guide to salutogenesis*. Helsinki: Tuo-kinprint Oy.

Lub, V. (2013). *Schoon, heel en werkzaam? Een wetenschappelijke beoordeling van sociale interventies op het terrein van buurtleefbaarheid*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Lubans, D.R., Plotnikoff, R.C. & Lubans, N.J. (2012). Review: A systematic review of the impact of physical activity programmes on social and emotional well-being in at-risk youth. *Child and Adolescent Mental Health*, 17, 1: 2-13.

Madden, K. & Schwartz, A. (2000). *How to turn a place around?* New York: Project for Public Spaces.

Meij, N. van der (2011). Jongeren en sport in de publieke ruimte: De Playground. In: G. Bolt, M. Koster & R. van Kempen (red.). *Jongeren, wonen en sloop: Stedelijke herstructurering gezien door de ogen van jongeren*. Den Haag: Nicis Institute, pp.75-79.

Morgan, P.J., Barnett, L.M., Cliff, D.P., Okely, A.D., Scott, H.A., Cohen, K.E. & Lubans, D.R. (2013). Fundamental movement skill interventions in youth: A systematic review and meta-analysis. *Pediatrics*, 132, 5: e1361-e1383.

Morris, L., Sallybanks, J., Wills, K. & Makkai, T. (2003). Sport, physical activity and antisocial behaviour in youth. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*.

Nisbett, R.E., Aronson, J., Blair, C., Dickens, W., Flynn, J., Halpern, D.F. & Turkheimer, E. (2012). Intelligence: New Findings and Theoretical De-velopments. *American Psychologist*. Advance online publication. Doi: 10.1037/a0026699.

Ridder, D.T.D. de, Lensvelt-Mulders, G., Finkenauer, C., Marijn Stok, F. & Baumeister, R.F. (2012). Taking Stock of Self-Control: A Meta-Analysis of How Trait Self-Control Relates to a Wide Range of Behaviors. *Personality and Social Psychology Review*, 16: 76-99.

Roig, M., Nordbrandt, S., Geertsens, S.S. & Nielsen, J.B. (2013). The effects of cardiovascular exercise on human memory: A review with meta-analysis. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 37, 8: 1645-1666.

Sandford, R.A., Duncombe, R. & Armour, K.M. (2008). The role of physical activity/sport in tackling youth disaffection and anti-social behaviour. *Educational Review*, 60(4), 419-435.

Schumacher Dimech, A. & Seiler, R. (2011). Extra-curricular sport participation: A potential buffer against social anxiety symptoms in primary school children. *Psychology of Sport and Exercise*, 12(4), 347-354.

Schuring, M., Burdorf, A., Voorham, A.J.J., Weduwe, K. der & Mackenbach, J.P. (2009). Effectiveness of a health promotion programme for long-term unemployed subjects with health problems: a randomized controlled trial. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 63: 893-899.

Smith, R.E., Smoll, F.L. & Cumming, S.P. (2007). Effects of a Motivational Climate Intervention for Coaches on Young Athletes' Sport Performance Anxiety. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 29: 39-59.

Sterkenburg, J. van, Lucassen, J. & Janssens, J. (2002). *Sport en sociale activering. Een inventarisatie van initiatieven*. Den Bosch: Mulier Instituut.

Telama, R. (2009). Tracking of Physical Activity from Childhood to Adulthood: A Review. *Obesity Facts*, 2(3): 187-95, doi: 10.1159/000222244.

Terry, P. C., Hahn, A., & Simjanovic, M. (2014). Effects of a sport programme (Box'Tag®) on disadvantaged youth participants. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, DOI: 10.1080/1612197X.2014.880263.

Theeboom, M. (2002). Vechtsporten; leren vechten of ... leren niet vechten? *Justitiële Verkenningen*, 28, 2: 72-81.

Tiessen-Raaphorst, Z.H., Kessens, J.J., De Bakker, D.H. & Wendel-Vos, G.C.W. (2005). *Sporters vitaal! de gezondheid van sporters vergeleken met niet sporters*. Utrecht: Nivel.

Turnbull, G. & Spence, J. (2011). What's at risk? The proliferation of risk across child and youth policy in England. *Journal of youth studies*, 14(8), 939-959.

Vaandrager, L. & Koelen, M. (2011). Van pathogenese naar salutogenese. *Spectrum*, 7: 350-351.

Vermeulen, J. (2010). Sociaal kapitaal op de playgrounds van de Richard Krajicek foundation. In: F. Kemper (Ed.), *Samenspel. studies over etniciteit, integratie en sport*. Bennekom: NISB.

Vermeulen, J. & Verweel, P. (2012). Een voorbeeld voor jongeren in de wijk. De betekenis van de Krajicek Scholarship. Den Haag: Richard Krajicek Foundation.

Verwijs, R. & Hermens, N. (2013). *Sport en bewegen in de opvang. Eindrapportage van drie jaar onderzoek*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Völker, B., Flap, H. & Lindenberg, S. (2007). When are neighbourhoods communities? Community in Dutch Neighbourhoods. *European Sociological Review*, 23,1: 99-114.

Essay

Dit essay biedt beleidsmakers, beleidsmedewerkers en professionals een overzicht van de maatschappelijke mogelijkheden van sport. Beschreven wordt wat sporten en bewegen kunnen betekenen voor maatschappelijke beleidsdoelen op gemeentelijk niveau. Daarbij wordt inzichtelijk gemaakt welke sport- en beweeginterventies gebruikt (kunnen) worden om deze doelen te bereiken. Tot slot worden de ontwikkelingen benoemd die eerst nodig zijn om sport en bewegen in te kunnen zetten voor maatschappelijke opgaven.

www.wmotogo.nl
www.verwey-jonker.nl

Colofon

Deze publicatie komt uit binnen het VWS programma De sociale gemeente, gericht op het versterken van de bestuurskracht van gemeenten op het sociale domein. Onderdeel van dit programma zijn de kennisdatabank en de vraaggestuurde kennis op maat. Zie hiervoor onze website www.wmotogo.nl.

Opdrachtgever	Ministerie van VWS Programma De sociale gemeente/Wmo to go
Auteurs	Drs. N.J. Hermens Dr. F.B.J. de Meere V. Los, Msc
Redactie	Prof. dr. J.C.J. Boutellier Drs. T. Nederland Dr. M.M.J. Stavenuiter
Omslag Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.wmotogo.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via de website www.wmotogo.nl.

ISBN 978-90-5830-653-1

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2014. Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.